

Феноменът ретро в музиката, сантиментално - носталгични възприятия у слушателя, свързани с музикални спомени

Димитър Маринкев

Abstract: The Phenomenon Retro in the Music, Sentimental - Nostalgic Perceptions Related to a Musical Memories. The problem how and why the retro music creates sentimental and nostalgic perception, I would like to examine in details the question whether it is widespread or individual perception. What exactly we perceive as a retro and till which degree retro nostalgic reaction are to be positive? Whether that is valid for most people, or rather a personal case based on the particular experience of the past - a kind of product extracted from personal emotions and memories of past events connected or sealed together in our minds with a particular musical item – melody, theme of favorite movie, or song.

Key words: retro in music, sentimental music perception, personal emotions associated with music: R&B, Boney M, Ma Baker, W. A. Mozart, Symphony Nr.40, musical styles, Anima Eterna, Jos van Immerseel, N.Hamoncourt, Music als Klangrede.

ВЪВЕДЕНИЕ

Темата как и защо *ретро* в музиката поражда сантиментални и носталгични възприятия у слушателя бих искал да разгледам по-подробно във връзка с въпроса дали това е всеобщо или индивидуално възприятие.

Какво точно възприемаме като *ретро* и до колко обикновената носталгична реакция към ретро е позитивна? Дали това е така при повечето хора, или е по-скоро частен случай, базиран на конкретно изживяване в миналото - един вид продукт на трансформацията на лични емоции и спомени от минали събития, свързани или запечатани съвместно в съзнанието ни с конкретен музикален текст - мелодия, тема от любим филм или песен.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Определение за понятието *ретро*: етимологичният произход на понятието ретро (rɛtrəʊ) (*retrō*) е гръцко - латински и означава „назадничав, изостанал“. Както се вижда, тази дума е имала по-скоро конкретен негативен смисъл в древността или поне стриктно, конкретно значение.

Обратно на нейния традиционен (*неутрален*) смисъл, през последните няколко декади на двадесети век думата започва да придобива принципно ново значение и с *ретро* започва да се свързва една цяла вълна в изкуството и модата, която поражда позитивни сантиментални емоции у нейните *консуматори/слушатели*. Искам да подчертая, че *ретро* може да бъде визуално и дори обонятелно, но аз ще се огранича само в слухово - акустичния аспект на понятието и то, касаещо в частност само музикалните асоциации - тоест тези, свързани с конкретен музикален текст.

Определение за *ретро* в музиката - понятието, което е обект на настоящото изследване: това е музикален текст, който е създаден в минало време и по време на своето създаване се е радвал на определена популярност у единичен индивид или група от индивиди, нещо като *шлагер* или *хит*, който е бил запометен в тяхното съзнание заедно с други социални и емоционални изживявания.

Нека се върнем и разгледаме по-подробно въпроса, до колко този „феномен на ретро“, пораждащ сантиментални и носталгични емоции, е само персонална асоциация или е също така и масово явление. Тъй като *ретро* касае изживявания в миналото, то може да се заключи, че е пряко свързано с нашите спомени. За по-голяма прегледност бих искал да разделя спомените като такива в нашето съзнание на две първични групи, а именно: позитивни (*приятни*) и негативни (*неприятни*).

Свойство на съзнанието ни е то да изтиква неприятните спомени навън от ползрението си и с времето да ги заличава (*унищожавя*). Това е нещо като естествен защитен механизъм, предназначен да ни предпазва от претоварване с твърде много негативни емоции от миналото.

Ако даден негативен спомен е твърде силен и съзнанието ни не може да го заличи напълно, често то го трансформира в позитивен такъв. Пример за това е отбиването на задължителната военна служба при мъжете. Всеки от тях по време на военната си служба се е чувствал определено негативно, подобно на затворник, излежаващ (при това незаслужено с нищо) тежка присъда. Излежаващият присъдата е броял дните и часовете до изтичането ѝ и съответното възвръщане на загубената свобода заедно с всички цивилно - граждански права. Няколко десетилетия по-късно същият този спомен, бидейки твърде силен и невъзможен за заличаване, неусетно се трансформира в съзнанието ни от негативен в позитивен такъв. Същите тези мъже, страдали на времето по загубената си свобода, започват с времето с радост и умиление да си спомнят за трудностите и негодите, които са преживявали по време на горе- споменатата служба, както и за героичното преодоляване на препятствията и за непредполаганите си до тогава издържливост и сили. Може да се каже, че неусетно тези спомени се преплитат със спомена за *младостта, силата и свежестта*, превръщайки се в едно определено силно позитивно, умиляващо ни носталгично усещане или спомен. От всичко това можем да заключим и да твърдим, че механизмът, свързващ носталгичността и умилението от минали събития и спомени е повсеместно явление.

Индивидуалността в случая се състои в *конкретната асоциация*, която отделният индивид прави с дадено събитие в миналото. Именно тази *асоциация* е ключът към посоката на настоящото изследване. За да бъде извикан неволно определен спомен от миналото, то на нас ни е необходима определена асоциация с „нещо“. Това „нещо“ могат да бъдат визуални, обонятелни и пр. асоциации. Аз бих искал обаче да насоча *вниманието ни към звуковите асоциации, а именно към тези от тях, свързани не просто с шумове или определени звуци, а с музикална мелодия или тема.*

Мелодичната асоциативност, звукова обложка на спомени и емоционални състояния.

Нека за улеснение да я наречем *музикален индекс*, подобно на картотека в лаборатория, където всички файлове са подведени под буквени или тематични индекси. В нашата картотека, нека условно я наречем „картотека на *сантименталните изживявания от миналото ни*“ или за кратко просто „спомени“, музикалните теми са заместител на буквените индекси, но по същество играят същата роля, а именно да извикват в съзнанието ни съответното сантиментално изживяване или спомен. Тоест, макар ние да свързваме силно самото изживяване в миналото с определена музикална мелодия, то тя - мелодията, си остава по-скоро опаковката на същинския емоционален файл, наситен със съдържание.

Ще си позволя да дам един пример, касаещ именно тази музикална опаковка на спомените. По време на моето юношество години наред семейство ми прекарваше летните си ваканции в едно курортно селце на Черноморието. В квартирата, която родителите ми наемаха от година на година, имаше стар грамофонен шкаф с няколко плочи, останали кой знае от кого и от къде?! Когато времето беше лошо или пък когато бях болен, което се случваше често (защото не излизах от водата), бях принуден да стоя под нещо като домашен арест в горе споменатата стая. От скука се принуждавах да прослушвам различните плочи. Една от тези плочи беше със записи на „Boney M“ и единствената песен, която ми харесваше от този албум беше „Ma Baker“. Странното е, че макар самите ми изживявания от стаята да бяха свързани със скука и като цяло да бяха негативни, когато след много години случайно чух същата тази песен в някакъв семплиран техно вариант, аз се умилех.

Макар да не съм кой знае какъв почитател на диско музиката от „осемдесетте“, ритъма на песента ме върна назад в летните ваканции с родителите ми и носталгичните спомени за морето, водата, топлия пясък и игрите с компанията малчугани. Споменът за тази неповторима детска радост и пълна наслада от живота отново ме завладя. Макар че заведението, в което се намирах, слушайки старата мелодия, не беше много уютно и навън не беше лято, на мен ми стана топло и приятно. Настроението ми се подобри и аз започнах да усещам парещия пясък под краката си и слънчеви лъчи по кожата си. С други думи - тази песен ми зазвуча истински сантиментално и ме върна назад в един красив, чист и добре филтриран от каквито и да е тъмни пукнатини спомен.

Описвайки този спомен, се опитах обективно да си припомня всички аспекти и обстоятелства около него, а именно, че не всичко през тези летни ваканции ми е харесвало (със съгурност не ми е харесвало да съм болен), но тези допълнителни подробности около основния позитивен, силен спомен оставаха бледи и без никаква притегателна сила. От това може да се заключи, че неутралните/негативните подробности могат да бъдат извикани само след упорито настоятелно концентриране, защото като такива те са избутани от съзнанието ни в един по-долен пласт, който така да се каже не се използва често и избутан там, на дъното, не пречи на никого.

Друг интересен аспект от този автоанализ, който си струва да бъде отбелязан е, че колкото и да се опитвам да си спомня какви бяха другите плочи, не съм в състояние да го направя. Дори не мога да си спомня поне една друга песен от албума на „Boney M“. Всичко това е още едно доказателство към тезата, че определена музикална тема може да проработи като медиатор или „музикален индекс“ за извикване на определен спомен само ако тази тема ни е допадала и харесвала по време на формирането на съответното емоционално изживяване, превърнало се впоследствие в спомен.

Индексите или асоциациите, които извикват съответните спомени в съзнанието ни, могат да бъдат разнородни. Те могат да се базират на всичките ни сетива: слух, мирис, зрение, обоняние, тактиленост и пр. Разбира се, аз ще се огранича само в слуховите ни възприятия или да ги наречем „картотечни индекси“, които извикват съответни спомени в съзнанието ни. Пак искам да поясня, че дори само темата „слухови възприятия“ е необятна, защото в нея влизат шумове и звуци, несвързани само с музика, но също толкова богати на асоциативен материал. Именно за това аз ще се огранича в разглеждането на конкретните музикално - асоциативни възприятия.

Тук е моментът да разграничим видовете предпочитания при различните типове хора към различни музикални стилове. Това е пространна тема и за да не навлизам в ненужни подробности, ще се огранича в това да кажа, че музикалните предпочитания у хората са съвкупност и плод от много различни първични компоненти, като например: културно - етнографски, възрастови, социални, етнически и пр. Тоест не може да се говори за сходно и еднородно възприятие на даден ретро музикален текст от всички слушатели. Поради всичките горе изброени социални, етнически, културни и възрастови принадлежности, всеки от слушателите би реагирал на асоциативно ниво напълно различно на една и съща зададена музикална тема. Разнообразието на музикалните форми и стилове, с които сме конфронтирани в нашето съвремие е небивало голямо. От това следва, че и самите почитатели на съответните стилове не биха откликнали еднозначно при конфронтацията си с музикален текст от чужд на тях стил. Ще изброя само малка част от музикалните течения, които са в обръщение: РМБ, Хип-Хоп, Техно, Хаос, електронна музика. В жанра на „класическата музика“ - модернизма от началото на двадесети век на Стравински, Хиндемит, додекафонията на Шонберг, сталинските репресии, пречупени през призмата

на Шостакович, следвоенния авангард на Пендеретски и Щокхаузен с неговите експерименти като „Музика за щрайхов квартет и четири хеликоптера”. Кое то и да е авангардно или новаторско произведение, шокирало съвременниците си от, да речем, осемнайстото столетие, да бъде поднесено на нашия съвременен слух, няма да е в състояние да ни шокира на подсъзнателно ниво. За да съм по-ясен, ще си позволя да дам пример с цитат на Р. Гербер, касаещ реакцията на съвременниците на Моцарт относно неговата 40-та симфония. Р. Гербер нарича Моцарт с епитета „Dissonanten Jeger” [1] (*ловец на дисонанти*)! Това изумление, че нещо така приятно и нежно за ухото може да е било шокиращо и дразнещо за някого, ме накара да се замисля. Започнах да прослушвам най-различни изпълнения на това произведение, гледайки паралелно партитурата му. В един от многото записи, а именно на „Анима Етерна”- специализиран ансамбъл за стара музика с ръководител Йос ван Имерсен, аз успях да усетя какво е имал предвид Р. Гербер относно дисонантите. В това изпълнение ансамбълът най-съзнателно по всички правила на съвременната „*исторически информирана изпълнителска практика*”¹⁷[2] подчертаваше и изостряше контрапунктите и дисонантните, аогментираше предявяванията, търсейки ефекта на фрагментарност. Аз, подобно на тогавашен слушател, успях да доловя остротата на дисонансите и тяхната дори леко дразнеща нишка. За жалост тази констатация не се породила естественото подсъзнателно ниво на реакция, а беше продукт на задълбочен съзнателен анализ. Аз бях в състояние да усетя *шокиращата авангардност* на произведението само с помощта на *партитурата* и то след като бях предупреден какво точно трябва да търся и какво точно е било новото и модерното в творбата. Трябва да се отчете също, че аз съм професионален класически музикант, специализирал именно в теоретичната и практическа интерпретация на стара музика. Въпреки това модерността на тази така обичана и популярна творба ми беше убягнала. Сега, след като съм анализирал творбата, бих могъл да пресъздам тези „нюанси”, но това пак ще остане един съзнателен процес. Дълбоко в подсъзнатието ми ще остане възприятието, че това е една прекрасна, хармонична и спокойна музика – такава, каквато съм я опознал в ранните ми младежки години, без напрегнати дисонанси и антисипации. За друг може да е дори ненатоварващ фон на музика за асансьор или хотелско лоби. Именно тук е времето и моментът да се насоча и към заключението на моята работа относно индивидуалността при музикалните асоциации. От всичко казано до сега следва, че *ретро музикалните асоциации*, да ги наречем „*стилизиран и изчистен от пукнатините на настоящето идеал*”, *печелят по точки* пред критичното ни отношение към преките ни музикални впечатления, натрупани в сегашно време.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се каже, че макар музикалните ни възприятия да са субективно индивидуални, то *ретрото* (*разбира се, касаещо музикален стил, с който сме били запознати и който ни е допадал в даден отрязък от миналото*) почти винаги създава у нас като слушатели позитивни емоции и ни кара да изпадаме в тази магия на спомените, наречена сантименталност или носталгия. Това е така, защото както в примера с песента на „Voney M” - споменът за болест и скука се преплита с умилението към младостта, нейната сила и отминалите дни на наивитет и безгрижие. *Ретрото* ни подтиква към една неминуемата критична съпоставка между напрегнатата и често грозна реалност на съвременното и умилителния спомен

¹⁷ „Historisch informierte Ausführrungspraxis” кредо „вярност с оригинала” тотален автентичен подход към творбата и композитор, възстановка на орг.инструментариум: кожените струни.пр.

за отминалите дни и събития, старателно изчистени и изгладени, *подобно морски камъчета*, от неравностите на обективната реалност.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Гербер, Р. Увод към изданието на цигулковия концерт в E Moll K.268, Лайпциг, 1931.
- [2] Harnoncourt, N. Musik als Klangrede, Baerenreiter, Salzburg, 1982.

За контакти:

Димитър Маринкев, преп. в музикално училище "Kühnholz" Дюселдорф, тел. 0887254884, e mail: marinkev@yahoo.com